

Adeu a Jesús Tuson, amic de les llengües

«La llengua catalana porta tres segles morint-se i està preparada per aguantar 300 anys més»

El lingüista i professor Jesús Tuson va néixer a València el 1939 i ha mort a Barcelona aquest 5 d'agost del 2017. Gran defensor de la pluralitat de llengües i autor de diversos assajos sobre el llenguatge amb voluntat divulgativa, el recordem amb 14 reflexions extretes d'una conversa extensa que vaig tenir la sort de mantenir-hi. L'entrevista la vam fer a la Universitat de Barcelona, d'on era catedràtic i fundador del departament de Lingüística.

Jesús Tuson (1939-2017)

1. En aquests moments al món encara hi ha 6.000 llengües, però només hi ha uns 200 Estats. Si s'estableix l'equació una llengua igual a un Estat, algú s'haurà d'encarregar d'eliminar 5.800 llengües.

2. Les llengües no són un patrimoni cultural, són un patrimoni natural. Ara que es parla tant de mundialització, l'única sortida és globalitzar la diversitat, no pas imposar una única línia de pensament a tota la població mundial o a tota la població d'un Estat. O es reconeix de grat la

diversitat, o estarem en situacions inestables de manera permanent.

3. És un daltabaix unificar territoris diferents (amb costums, llengües i cultures diferents) en un Estat unitarista. Si es constituís una confederació de territoris on totes les llengües i cultures estiguessin al mateix nivell i tinguessin la mateixa consideració, encara. Pot ser el cas de Suïssa, o Bèlgica, o Canadà. Quan en un mateix territori hi ha dues llengües, sempre hi ha històries d'imposició o de desplaçaments de població. Tota persona que es trasllada d'un lloc a un altre té el dret d'adquirir la llengua del nou territori. Aquest dret el franquisme el va prohibir. A l'Estat espanyol hi ha gent que viu tan tranquil·lament en el monolingüisme de l'única llengua oficial, que no pot creure que la seva llengua hagi fet mal a ningú.

4. En lloc de reconèixer la riquesa de la realitat, el sistema educatiu tradicional i carca intenta aconseguir la mentalització de la gent a partir d'esquemes. Molts d'aquests esquemes els tenim al refranyer. Per exemple: ?Valencià i home de bé no pot ser?. Els tòpics parteixen del desconeixement de la realitat complexa. La manera de tirar pel dret és simplificar-ho tot, estalviar-se la feina del coneixement veritable i viure a base d'esquemes. Les sueques eren totes molt liberals, els musulmans són tots fonamentalistes i els catalans són tots pesseters. Una de les feines de l'educació és desfer esquemes.

5. Les paraules i les imatges es poden complementar. Destacar la supremacia de les imatges o de les paraules no té sentit. Amb les paraules podem fer coses complexes que no podríem fer amb imatges. Seria molt difícil fer un raonament filosòfic amb imatges. Però les imatges poden ser molt pràctiques en determinades circumstàncies: en un aeroport funcionen molt bé; posar-hi rètols en cinquanta o seixanta llengües seria un desgavell. En general els humans ens hem fet parlant, i és la parla la que ha desenvolupat el nostre cervell, la que ens permet explicar les nostres històries personals. És impensable un curs de filosofia o de psicologia en còmic, sense paraules.

6. L'escriptura té una llarga vida al davant, perquè ja té cinc mil·lennis d'existència. Quan s'ha fet una troballa (com l'escriptura, o la roda) i aquesta troballa ha acompanyat de manera permanent la humanitat, és perquè ja és un guany imprescindible. No m'imagino el nostre món cultural sense escriptura. No veig cap possibilitat de trobar un sistema tan o més econòmic i pràctic. L'escriptura és progrés. N'és una prova que els poders dictatorials, si poden, cremen llibres, o impedeixen l'alfabetització generalitzada de la població. L'escriptura pot representar un factor d'alliberament. Però és un instrument polivalent: pot servir per escriure des de la Declaració Universal dels Drets Humans fins al pamflet racista més vergonyós.

7. Hi ha qui s'escandalitza amb els missatges que s'envien els joves amb els mòbils, diuen que estan destrossant l'ortografia. No fan abreuaments amb la intenció de destrossar res, ho fan per economia. Hi ha gent que s'exclama contra aquesta manera d'escriure als mòbils però que venera els manuscrits medievals plens d'abreuaments.

8. Donades les circumstàncies, la premsa manté un nivell lingüístic molt respectable. No és el mateix fer un reportatge durant dues setmanes que escriure dues pàgines a corre-cuita perquè han de sortir al diari de l'endemà. La qualitat no pot ser la mateixa en el primer cas que en el segon. Em sembla vergonyós que hi hagi gent que faci d'inspector de la premsa, que es dediqui a buscar-hi errors o paraules usades de manera impròpia. Quan escrius a corre-cuita no pots consultar diccionaris.

9. Pel que fa als narradors catalans, no soc especialista en literatura, però em sembla que el nivell és bastant acceptable, fins i tot brillant en alguns casos. A vegades es diu que en el panorama actual no hi ha un Foix, o un Calders, o un Espriu. Tot és qüestió de temps. Crec que hi ha un grapat de narradors que valen la pena.

10. Mai a la vida s'ha llegit tant com ara. Si un 50 per cent llegeix llibres i un 30 per cent de la resta llegeix el diari, o revistes, vol dir que la lectura està molt estesa. Mai la població havia tingut un accés tan general a la cultura escrita.

11. La inversió en cultura i en educació no hauria de ser la parenta pobra dels pressupostos. A la llarga, des del punt de vista econòmic és més rendible tenir una població culta. Fa pena veure que hi ha centres d'ensenyament en barracons o sense els mitjans informàtics necessaris. I és una autèntica vergonya que cada centre públic no tingui un laboratori d'idiomes. Que això vol dir fer-hi inversions? Doncs a veure si usem bé els diners que tenim. Els centres haurien d'estar molt més ben dotats, i el professorat de primària i secundària hauria d'estar molt més ben pagat. La inversió en educació és de justícia i seria molt rendible.

12. Hi ha un llenguatge políticament correcte que vol justificar l'injustificable i que vol amagar la realitat. A la porta d'un edifici del carrer Entença de Barcelona hi posa ?preventori judicial?. Allò és una presó, però presó és una paraula lletja. Qualsevol Estat poderós té un servei d'intel·ligència o de contraespionatge, però no d'espionatge. La Guerra de les Galàxies es va convertir en l'escut de la pau. Els americans no van fer cap agressió al Vietnam: van anar al Vietnam a defensar els valors morals d'Occident. Un responsable màxim dels Jocs Olímpics del 92, quan li van preguntar un mes i mig abans com estaven les coses, va respondre: ?Hi ha petits problemes a la rerebotiga que estem intentant optimitzar?. Rocambolesc. Al discurs polític, el món és ple de temes, no de problemes. El tema de l'atur, el tema de la dona que cobra un 30 per cent menys que l'home per fer la mateixa feina, el tema de la droga, el tema dels embussos a les autopistes... De problemes no en tenim cap ni un.

13. Hi ha llengües que moren perquè ha mort físicament l'últim parlant de la llengua. En altres casos les llengües evolucionen sense que els parlants se n'adonin: nosaltres ara no estem parlant en llatí. Però no es pot dir que la llengua ha mort sinó que s'ha anat transformant a poc a poc. De la llengua catalana fa un temps es va dir que d'aquí a 50 anys seria una llengua morta. La llengua catalana porta tres segles morint-se. Una llengua que porta tres segles fent exercicis de morir està preparada per aguantar 300 o 500 anys més.

14. Jo crec que la llengua catalana no morirà. Una altra qüestió és quin serà el seu estat de salut. Si no es prenen accions enèrgiques, les coses podrien ser d'unitat de cures intensives. La llengua catalana està veient com se li retallen territoris pel nord i pel sud. S'ha d'aturar la reducció territorial i s'ha d'estendre l'ús de la llengua a totes les funcions pròpies d'una llengua, des de la conversa de bar fins al discurs més elaborat. Antoni de Capmany va dir, a finals del XVIII, que el català era ?un idioma provincial muerto hoy para la república de las letras?. Paral·lelament ara podríem dir que el català és una llengua morta en la república del cinema, i una llengua moribunda en la república judicial, i una llengua en situació difícil en el món de les relacions laborals, i una llengua marginada en alguns àmbits de la joventut. Si no es prenen una sèrie de mesures per prestigiar la llengua, la llengua catalana viurà, però en una situació francament precària.